

Miha Sluga

Vtakni ga, ja, ma ne prav v vsak lajben¹

*Nekaj drobcev o spolnem življenju avstro-ogrskih vojakov
med prvo svetovno vojno*

Miha Sluga, univ. dipl. zgodovinar in politolog, mladi raziskovalec, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana

94(100)"1914/1918":176.5
355.11:176.5: 94(100)"1914/1918"

VTAKNI GA, JA, MA NE PRAV V VSAK LAJBEN

Nekaj drobcev o spolnem življenju avstro-ogrskih vojakov med prvo svetovno vojno

Avtor se v prispevku loteva tematike spolnega vedenja avstro-ogrskih vojakov med prvo svetovno vojno. Pri tem se poslužuje predvsem podatkov iz avtobiografskih virov vojakov in drugih njihovih sodobnikov, ki razkrivajo, da je vojna s svojo brutalnostjo in dolgotrajnostjo močno pripomogla k temu, da se je v seksualno življenje prikradla surovost, da se je razmahnila prostitucija, hkrati pa raslo število okuženih s spolno prenosljivimi boleznimi.

Ključne besede: prva svetovna vojna, avstro-ogrski vojaki, spolnost, prostitucija.

Miha Sluga, BA History and Political Science, Young Researcher, Department of History, Faculty of Arts, University of Ljubljana, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana

94(100)"1914/1918":176.5
355.11:176.5: 94(100)"1914/1918"

"JUST STICK IT IN, BUT MIND THE HOLE"

A few Fragments about the Sexual Life of Austro-Hungarian Soldiers during World War I

The article deals with the sexual behavior of Austro-Hungarian soldiers during World War I. It is mostly based on autobiographical data from soldiers and their contemporaries. These show that, owing to the brutality and length of the war, sexuality eventually turned more aggressive, prostitution flourished and the number of infections with sexually transmitted diseases increased.

Key words: World War I, Austro-Hungarian soldiers, sexuality, prostitution.

¹ Stranišče.

Na preluknjanem čolnu (ne)morale

»Nekoč [...] smo zlezli v neko nizko bajto, ki je imela samo eno sobo. Velika peč je stala v njej in na peči in ob njej je vse spalo; star kmet, njegova stara žena, dekle in vojaki, poleg njih je bilo v sobi še nekaj kur in svinja. No, poiskal sem si prostor za pečjo, tedaj pa sem začutil, da leži dekle zraven mene. Nič nisem rekel, samo mislil sem si: čakaj, tu se bo dalo kaj napraviti. In ko sem videl, da vse spi, sem se spravil nanjo. Brcala me je in suvala, začela je jokati, jaz sem pa bil že ves razgret in nisem mogel na nič več misliti, prijel sem jo za vrat in prekleto, da bi jo zadavil, če se ne bi udala. Nič več se ni branila mala Ukrajinka, vse je pustila. A jokati ni nehala ...«²

Tako je spolne podvige avstro-ogrskega vojaštva po Galiciji in Bukovini opisal Josef Hofbauer. Kolone napredujočih ali bežečih vojakov so si dajale duška in si vzele, kar naj bi jim po njihovem mišljenju pripadalo. Dovolj je bilo, piše Hofbauer, da so ženskam pokazali pest kruha ali pa samo pest – da so vedele, kaj jih v nasprotnem primeru čaka – in že so bile voljne prepustiti svoje telo ženskih dotikov željnemu vojakom. Če tovrstno prepričevanje vendarle ni obrodilo sadov in dekleta in žene niso bile pripravljene leči ter s tem blažiti seksualno sestradanost vojakov, so se izpostavljale nevarnosti, da jim bodo naredili silo. Ni dvoma, to se je dogajalo, kar so vojaki tudi priznavali, hkrati pa dali vedeti, da jim tovrstno postopanje ni ravno v čast. In v isti sapi so se že hiteli opravičevati, da je služba pri vojakih pač taka, da še tako moralno trden mož lahko kaj hitro nizko pade.³

Istočasno s sklicevanjem na vojaško službo pa so avstro-ogrski vojaki – tako kot njihovi sotrpini v drugih armadah – iz rokava lahko potegnili še eno »tehtnejše« opravičilo za svoja dejanja. Vojno! Le zakaj jim spolna potešitev, naj bo še tako nesprejemljiva, ne bi bila dovoljena, če pa že tako vsakodnevno tvegajo svoja življenja za domovino in cesarja? Le zakaj bi bilo izvzeto koristiti usluge poklicnih prodajalk ljubezni in, kjer teh ni, tudi drugih bolj ali manj voljnih deklin? In zakaj sploh bi še verjeli čudnim merilom varuhov morale, ki so jim na srce polagali, da je seksualna sramežljivost dika vsakega vojaka, če pa so jim taisti istočasno pridigali tudi o pošiljanju sovražnika na oni svet kot o nečem popolnoma sprejemljivem.

Vojna in brutalna realnost vojaškega vsakdana sta povzročili, da so se mnogi vojaki na slavospeve npravnega življenja preprosto požvižgali. Še več, pripomogli sta, da se je tudi v spolno življenje nepotešenih mož prikradla večja surovost, zato ne trda roka vojaških

oblasti ne mili pogledi obupanih žensk in deklet niso mogli preprečiti vala spolnih ekscesov in pregreh. Še blagohotna svarila moralnih avtoritet, ki so slehernemu vojaku velikega habsburškega imperija polagala na srce, da naj ob junaškem zavračanju zunanjega sovražnika na meji enako zavzeto odbija tudi »napade notranjega sovražnika, zavratne in skrivne napade spolne nevarnosti«, so bila zaman.⁴ Čoln morale je že nasedel na čereh velike svetovne vojne.

Prva svetovna vojna je nanovačila milijonske armade ter celo generacijo mladih mož napotila na fronto in jo s tem na silo iztrgala iz njihovega domačega okolja, obenem pa ji pretrgala ali pa vsaj otežkočala njihove dotdanje emocionalne, ljubezenske in erotične vezi. »[T]a velikanska ločitev, ki je nista bila zmožna ne stari, ne srednji vek in ne pol novega: ta strašna in grozna ločitev moža in žene«,⁵ se je zarezala tako v življenje vojaštva kot tudi ostalega prebivalstva, saj ju je pustila v stalnem hrepenenju in čustveni neizživetosti. Muke hrepenenja, ki so mučile fante v strelskih jarkih, so tako prihajale na dan v njihovih pogovorih, v plehkkih in prostaških šalah, v razuzdanih predstavah in nenazadnje v prikritem grehu.⁶

V trenutkih oddiha so moški radi bahavo pripovedovali o doživljajih z ženskami in po krčmah je glasno odmevalo režanje, kadar so se poslušalci zabavali nad surovim opisovanjem kakega tajnega sestanka: »Pogovor vseh je bila ženska in poželenje vseh je bila ženska. Še enkrat so izživeli v združitvi! Še enkrat se zavedati življenja v opoju pozabe! Nikogar ni bilo, ki ne bi bil poskusil priti do ženske.« Čeprav so mnoga dekleta in žene svojim častilcem radodarno darovale svojo bežno ljubezen, pa je bilo vojakov preveč, da bi vsem bilo dano na tovrstnih zmenkih zadovoljiti svoje potrebe. Marsikdo je bil trdo odslovljen, prenekateri je prišel v neprijeten spor z moškimi sorodniki ali pa z ostalimi snubci nadlegovane ženske, ostale pa je oviralo pomanjkanje samozavesti. Kot poslednja možnost za erotično razvedrilo so jim potemtakem ostali še bordeli, ki so med vojno sicer zacveteli, a kljub temu niso mogli dohajati povpraševanja pohlepni vojakov.⁷

Jupajdija jupajda, vsaka punca rada da

Resnici na ljubo: v temno brezno pohotnosti se vojaki niso pognali sami. Poleg neprostovoljnih žrtev so jim sledile še kohorte lahkoživk in množica bežnega flirta

² Hofbauer, *Pohod v zmedo*, str. 85.

³ Hofbauer, *Pohod v zmedo*, str. 85.

⁴ Pozdrav iz domovine našim vojakom na bojišču, 1/9–10, 15. julij 1916.

⁵ Švent (ur.), Andrej Čebokli: *pesnik in pisatelj iz Kreda*, str. 145–146.

⁶ Abel, Kras, *knjiga o Soči*, str. 75.

⁷ Hofbauer, *Pohod v zmedo*, str. 98.

Regimentni zdravnik in medicinska sestra sredi dela
(narisa F. Schönplug, Hirschfeld, Sittengeschichte des Ersten Weltkrieges)

željnih domačink. »Ženstvo ob fronti moralno propada. Strašno je. Žena ne pozna več moža, ki je na drugem bojišču, in ne mati svojih otrok. Še v dekletovem srcu ni več zvestobe. Matere tu ne spijo več pri svojih otrocih [...]. Tu zažene mlada mati svoje otroke v zanemarjeno sobico, v sobi pa [...] ona sama, čisto sama spi – ne, drema in čaka, kdaj tuja ljuba roka potrka na okno. In v takem trenutku ona ni več mati treh otrok – marveč dekle in ljubica«,⁸ je s krvavečim srcem v svoj dnevnik sredi leta 1917 zapisal Andrej Čebokli in tako nadaljeval serijo opazanj o moralnem propadu, ki ni zajel samo neposrednega zaledja fronte, temveč vso širno habsburško monarhijo, pri tem pa svojih bridkih ugotovitev ni izkoristil za napad na ženske, temveč je z veliko mero rahločutnosti in razumevanja nakazoval na eksistencialne stiske civilnega prebivalstva, ki so jih ženske le skušale blažiti s prodajanjem svojega telesa.

Mnogi drugi vojaki, časopisni komentatorji in vsakršni dušebrižniki podobnega razumevanja niso imeli. Ženske so kaj hitro postale priročna tarča njihovih obrekovanj ter očitkov, da so v vojnem času povsem pozabile na svoj »dekliški ponos«, »svetinja poštenosti in

nedolžnosti« pa pohojene in pomendrane pustile ležati na tleh kakor »cvetoč[o] trat[o], po kateri je šel regiment vojakov«. ⁹ Ni dvoma, marsikatera od teh obdolžitev je bila povsem na mestu, a kaj ko se je obtožujoči prst vse prepogosto ustavil le na nežnejšem spolu ter njegovemu pogubnemu zapeljevanju. Sicer se ni tajilo, da je tudi veliko vojakov zavrglo določbe poštenega življenja ter se brez ozira na čase in kraje vdajalo pohotnosti, a kaj ko se je obenem nonšalantno dodalo, da je temu še največ krivo ženstvo, če ne zaradi drugega, pa zato, ker je s svojo »pohujšljivo nošo naravnost zapeljivo«. ¹⁰ »Nedostojni izrodki pariške mode« s svojimi kratkimi krili, meter dolgimi peresi in golimi pleči so očitno tako prefrigano vplivali na »najnižje« instinkte moških, da so ti zlahka podlegali čarom ženskega šopirjenja in »razkazovanja mesa«. ¹¹

Gonja proti razuzdanem lepoticenju je nameravala biti le uvod v širše zastavljeno akcijo npravne prenovе. Ugledni časopisi so zavzeto priobčali članke, ki so vojaške, še raje pa dekleta svarili pred pretečimi nevarnostmi nečistovanja, prav tako so se za isti namen intenzivno tiskale in delile krepotne knjižice, svoj delež pa so skušali z navduševanjem za življenje v skladu s krščanskimi čednostmi pridati še vestni člani verskih društev, vojni kurati in drugi duhovniki. Na Slovenskem je akciji veliko moralno podporo s svojimi pridigami, pastirskimi listi in napotili nudil ljubljanski knezoškof Anton Bonaventura Jeglič ter tako napovedoval, da se s Sodomo in Gomoro, ki je zajela tudi naše kraje, ne bo kar zlepa sprijaznil. ¹²

A njegova bitka se je zdela bolj kot ne že izgubljena. Dan za dnem so si sledile bolj umazane podrobnosti in zlobni jeziki so si z njimi delali veliko opravkov. »Nikdar ni bilo toliko pogovorov o spolzkih stvareh nego zdaj; sučejo se sicer zgražaje okoli sedanje morale, privajajo pa le v ta milje«, je ugotavljal Fran Milčinski in ob tem za nameček navrgel tragično prigodo o vojaku, ki si je po dolgem moledovanju le izprosil dopust, potem pa se presenečen nad svojo ženo v blagoslovljenem stanu – za kar pa sam ni nosil zaslug – obesil. ¹³ S kom je žena grešila, Milčinski seveda ni izdal, a je v drugih virih dovolj odkritih namigov, da se je ženski spol rad pentljal tako s krepkimi avstro-ogorskimi soldati in ruskimi vojnimi ujetniki kot osamljenimi sosedi, dovolj dobri tudi pa so bili, kar dokazuje naslednja zgodba, tudi še negodni mladeniči: »Njemu je bilo komaj devet let, sorodnica [ki je zaradi bojev pribežala iz okolice soške fronte] pa

⁹ Goriška straža, 1/1, 19. september 1918.

¹⁰ Pozdrav iz domovine našim vojakom na bojišču, I/13–14, 10. oktober 1916.

¹¹ Bogoljub, 1914/10.

¹² Jegličev dnevnik, 28. maj 1917.

¹³ Milčinski, Dnevnik 1914–1920, str. 179–180.

⁸ Švent (ur.), Andrej Čebokli: pesnik in pisatelj iz Kreda, str. 46.

jih je imela okoli dvajset. Zaradi prostorske stiske so jo neuki starši namestili v njegovo sobo. Že sedaj se spominja prve noči, kako ga je slekla, ko je nepremično ležal na postelji. Še danes čuti drsenje njenih mehkih rok po njegovem telesu. Ko mu je lizala spolovilo, je mislil, da bo umrl od groze. Ko ga je zajahala, je bruhal od strahu in neznanega užitka. Toda nasilje se tisto noč ni končalo. Ponovilo se je vsakokrat, ko si je ona zaželela, kar pa je bilo zelo pogosto. Časa in prilik pa je bilo takrat veliko. [...]. Na srečo so nekoč v vas prišli vojaki in je sorodnica že prvo noč dobila nekega žensk lačnega vojaka. Menda jih je bilo tisto noč celo več, zagotovo pa je v naslednjih dneh spala prav z vsemi, z nekaterimi tudi po večkrat.¹⁴

Tovrstne seksualne stranpoti žensk niso naletele samo na srd širše javnosti, razočaranje nad njihovo nemoralnostjo je zaneslo tudi na bojišče med osamljene in zapuščene vojake, ki so kot priče (in koristniki) prostitucije in koketiranja vdov in deklet s tujimi moškimi kaj hitro obupali nad žensko ljubeznijo. Včasih je njihovo moralno obsodbo sprožil že pogled na nedolžne erotične prizore, ki nekako niso sodili v bližino bojišč.¹⁵ Idealiste so tako razdražile »frajlice v modernih krilih in bluzah, s smehom na ustih«, ki so se predajale dvorjenju vojakov in imele z njimi »rendes vous«, predvsem pa jih je razburilo dejstvo, da je namesto zrelega in neoporečnega vedenja ter vdane potrpežljivosti, kar bi od ljudi v težkih vojnih časih morali upravičeno pričakovati, le nekaj ur hoda za krvavim bojiščem, kjer je smrt hlastno požirala mlade žrtve, življenje (p)ostalo tako brezskrbno in veselo.¹⁶

Dozdevno razuzdanost, ki naj bi se bohotila v zaledju, so potemtakem hitro začeli smatrati kot znak domnevne brezbriznosti in neobčutljivosti civilnega prebivalstva za grozna doživetja in občutja bojujočih se vojakov. V trpečem čakanju usode so zato slednji svoj srd, neredko pomešan z nacionalističnim nabojem, naperili prav proti civilistom oziroma ženskam: »Kako pa naša [slovenska] dekleta? Vse je že izprijeno, vse zapečljano. Vlačijo se z Madžari in Nemci vse od kraja: dekleta, žene in vdove, a že celo šolarke pohajkujejo po cestah za mladimi kadeti. Gostilnice in kavarne so nabite do polnoči. Res, lansko leto so babe molile za nas, zdihovalle, letos se smejejo, pijejo, kade cigarete vse križem, za nas se ne brigajo več.«¹⁷

Če je »prej tako visoka morala naših deklet in tudi žen« na grozo domoljubov poniknila v objemih nemških

in madžarskih, na ozemljih zasedenih od italijanske armade celo laških vojakov,¹⁸ pa je negodovanje moškega sveta sprožila še grozeča stvarnost novih razmerij med spoloma. S pijačo in cigareto v roki je namreč ženska samozavestno stopila na področje, ki je bilo dotlej rezervirano le za moškega, in s tem dokončno prekoračila sprejemljive meje obče spodobnosti. Pohujšljivo Evino zapeljevanje, njeno drzno in direktno prigovarjanje ter vsakršno pomanjkanje sramu in smisla za dostojnost,¹⁹ je bilo zato deležno še hujših očitkov zvečine samo moških kritikov, ki so očitno spregledali, da se je najhujša nevarnost kršenja šeste božje zapovedi vendarle povečini pojavljala tam, kjer je bilo »mnogo vojaštva skupaj«.²⁰

Žalibog se pozna, da je vojaštvo tukaj

»Od vseh strani se čuje o nemoralnosti naših oficirjev: dobro jedo in pijo, pa z ženskami nesramno žive. Mnogo je sifilitičnih; marsikateri se sam nalašč okuži, da mu na fronto ni treba. Boljši so rezervni častniki, tudi bolj obzirni. Častnik iz Moravske ima brata zdravnika na Dunaju v sifilitičnem oddelku: ta mu je rekel, da ima premnogo posla in sicer skoraj s samimi dunajskimi damami. Vojaki tudi nesramno žive. Na Gorenjskem jih je mnogo; nobena dekla ni varna, nobena ne sme sama na pot, še v hlev ne, siloma napadajo, posebno mažari. O mažarskih huzarjih se čuje, da so bili v Galiciji hujši od ruskih kozakov in so ženstvo s surovo brezobzirnostjo napadali. Nek mažarski oficir je v Retečah dekletom, ki so na podu delale, začel kar obleko s prsi trgati; moža, ki je to preprečil, je hotel aretirati in je napravil velik škandal. Od vojakov sem čul, da je v dnevnem povelju stalo, da bo vsak častnik kaznovan, ki postane sifilitičen, ker se tako stori nesposobnega za službo; ravno tako opomin, da celo zakonski možje pridejo okuženi domu. Tudi sem čul od vojakov, da so celi bataljoni okuženi – Moj Bog!«²¹

Nespodobnosti, ki so jih vojaki počenjali v zaledju in na fronti, ter posledično bohotenje spolnih bolezni so ljubljanskega škofa Jegliča primorali, da je tudi po izbruhu vojne nadaljeval svojo že pred letom 1914 začeto trnavo pot utrjevanja moralnih vrlin in čeprav je ob tem pogosto resignirano ugotavljal, da je (bil) spričo bridke realnosti njegov trud zaman, je vseeno z inštrukcijami skušal ostajati v tesnih stikih s svojimi podrejenimi ter preko njih tudi s samimi vojaki. Določene zapreke so mu postavljale le (vojaške) oblasti, ki so po škofovem mnenju preveč popustljivo regulirale delovanje vojaških bordelov, občasno pa se tudi bolj odločno zoperstavile Jegličevemu poskusom, da bi omejil plese ali pa sam

¹⁴ Medvešček (ur.), *Obrusnice*, str. 73.

¹⁵ Irena Novak-Popov, *Slovenski dnevniki iz prve svetovne vojne*, str. 113–114.

¹⁶ Mlakar, *Dnevnik 1914–1918*, str. 80.

¹⁷ Matičič, *Na krvavih poljanah*, str. 71.

¹⁸ Švent (ur.), *Andrej Čebokli: pesnik in pisatelj iz Kreda*, str. 154.

¹⁹ Rueh, *Moj dnevnik 1915–1918*, str. 40, 49 in 127.

²⁰ Pozdrav iz domovine našim vojakom na bojišču, I/8, 10. junij 1916.

²¹ Jegličev dnevnik, 20. september 1915.

S pregrešnimi grafiti okrašen zid razdepane hiše
(Hirschfeld, Sittengeschichte des Ersten Weltkrieges)

osebno obiskal vojaške postojanke v zaledju.²² Tu je bila morala na splošno najslabša, saj sta relativno zatišje ter množica prebivalstva ženskega spola ponujali priložnost ljubezenske in erotične sprostitve.

Tudi na Gorenjskem, kar je škof v svojem dnevniku bežno omenil, ni bilo nič drugače, to mu je kasneje potrdiril še Valentin Oblak, župnik v Kropi, ki je tožil, da prihajajo »nemški vojaki, ki bivajo v okolici v Kropo, v nekatere hiše, kjer se zbirajo dekleta, da se popiva, šnopsa in gode reči kakor po ljubljanskih beznicah«, hkrati pa da taisti vojaki hodijo še v izbrane hiše z ženskami, da »ž njimi greše po cele noči«, medtem ko jih po sili razmer nekatera dekleta celo hodijo v okolico obiskovati.²³ Čeprav je Oblak le leto predtem trdil, da Kropa v moralnem oziru (še) ne občuti zlih posledic vojne tako kot jih v sosesčini – obenem pa skrušeno priznal, da bi »naše ženstvo [...] ne bilo prav nič trdnjše, ako bi bilo tu vojaštvo, kakor je drugod – je zdaj s prižnice svoje farane že moral opozarjati pred prirejanjem godb in plesov, ženskam prepovedovati ponočno zadrževanje izven domačih hiš, vse skupaj pa svariti, da se bo morebitno vlačuganje odtlej naznanjalo višjim inštancam.²⁴ Zlo »strašn[e] korupcij[e] ženstva v vseh slojih po vseh krajih, kjer se je nastanilo vojaštvo, celo pred žrelom kanonov v strelskih jarkih«, po drugi strani pa tudi »razpoloženj[a] za nečistost«, ki so se ga nalezli v vojaških taborih tudi mladeniči, komajda oblečeni v vojaško suknjo, so dušni pastirji skušali zatreti v kali: okrepili so delo v spovednici in tako utrjevali svoj nadzor nad župljani, predvsem pa so še naprej ohranjali pristne vezi z domačimi vojaki in tako poskušali preprečiti, da bi njihove molitve preglasili grehi.²⁵

A »čistost neomadeževano in neoskrunjeno« je bilo v vojski težko ohranjati. Krepost je bila tu na trdi preizkušnji in kljub posameznikovemu trudu in najboljši volji se je morala vedno znova spoprijemati z lastno šibkostjo in s slabimi zgledi neprimerne družčine. »O, kakšne pogovore imajo moji tovariši! 90 odstotkov vseh njih pogovorov služi nečisti strasti. V moji sobi so zbrani vsi največji govornarji vse kompanije. Sam sem med njimi«, je tožil Ernest Mlakar in pridlal, da ga mnogi zaradi njegove trde vere ter stroge moralne države gledajo postrani, obenem pa precej radi zbadajo, da bo že po nekaj mesecih vojaškega življenja tudi on postal drugačen, t.j. moralno sprijen, in če ne prej, vsaj pri kadru v Judenburgu pustil svojo nedolžnost. A Mlakar je vseeno vztrajal na svoji poti in ob misli na sveto devišstvo je hodil pogumno in veselo vsak dan v hud boj, ki mu ga je vsiljevala njegova »izprijena narava, hudobni duh in zapeljivi, nečimurni svet«, vse dokler ni na soškem bojišču pustil svojega življenja.²⁶

Mlakar in zagotovo še mnogi drugi torej niso podlegali nečednim prigodam, obiskom bordelov ali zakonski nezvestobi, temveč so vestno grajali ta »prvovrstni cvet sprijenosti«, ki se je bohotil med ostalimi soborci.²⁷ »Kar sem sam opazoval, sem videl mnogo pokvarjenosti med vojaštvom, kakor tudi med ljudstvom. Povsod sama hudobija, lumparija in greh. Nečistost, sleparija!«, je svojo nejevoljo med oddihom svoje enote junija 1916 ob kopališču v Renčah²⁸ stresal Karel Jurca, pri tem pa žal zamolčal pokvarjene detajle, ki jim je bil priča.²⁹ So bili to samo nedolžni, zaljubljeni pogledi ali poželjivo obračanje oči za napol golimi telesi? So bila to le opolzka namigovanja in nespodobna otipavanja ali tudi resni poizkusi spraviti žensko za najbližji grm?

Po različno dolgem bivanju na prvi bojni črti so se pripadniki vojaških enot na tovrstnih počitkih oziroma retablirungah nastanili v taborih ali lagerjih, manjše skupine pa tudi v zasebnih hišah in javnih poslopjih zalednih naselij, kjer so povečini še vedno prebivali domačini.³⁰ Prav tu so imeli največ možnosti nadoknaditi manjko toplih, drhtečih teles deklet, ki so v praviloma kratkih, a vročih dogodivščinah smrti zapisanim rade volje podarjale zadnje zaklade življenja³¹ – kar je lepo opisal Oskar Reya v svojem sicer literarnem delu o Brdih: »Samo enkrat ga je za časa vojne v zaledju na Krasu

²² Likar, Kronika župnije Kropa, str. 259.

²³ Likar, Kronika župnije Kropa, str. 311.

²⁴ Likar, Kronika župnije Kropa, str. 256 in 311.

²⁵ Škulj, Jerebova kronika župnije Škocijan pri Turjaku, str. 331–332.

²⁶ Alojzij Plantarič, Življenjepis Ernesta Mlakarja, padlega v vojski 16. avg. 1916, str. 31–33.

²⁷ Naglič, Moje življenje v svetovni vojni., str. 88.

²⁸ Naselje v občini Renče-Vogrsko, nekaj kilometrov stran od kraškega in goriškega bojišča.

²⁹ Jurca, Vojni dnevnik desetnika, str. 232.

³⁰ Budkovič (ur.), S Turudijevim bataljonom na soškem bojišču, str. 125–126.

³¹ Abel, Kras, str. 33 in 75.

premotil ne toliko spolni nagon kot strah pred poginom. Njegova četa je bila izmenjena in je počivala nekaj dni v ozadju. Karla so kot korporala poslali še bolj nazaj, da je spremljal neki prevoz streliva. Prišel je prav do zadnje železniške postaje, do katere so vlaki še privozili. Ljudstvo je bilo tu še doma. Med nakladanjem se je nekoliko odtegnil in šel po vasi, da vidi civilistke, za kraškim zidom izven vasi je zagledal kmečko dekle, ki je paslo ovce. Ker je prišel naravnost iz bojne črte, so ga dekletove oble oblike omotile. Približal se je in jo prijazno nagovoril [...]. Obe-
ma so se tresle roke. Objel jo je in položil na tla. V bližini ni bilo žive duše. Branila se ni nič ...«. Po tem dogodku se je junak potešen in potolažen vrnil nazaj proti frontni črti, hkrati pa kanček svoje slabe vesti zaradi bežne avanture tolažil z opravičilom, da je ob takorekoč vsakodnevnem izpostavljanju smrti prisiljen, da vendarle enkrat izkusi dražest spolne naslade.³²

Nabiranje prvih spolnih izkušenj je spričo izpostavljenosti sovražnikovima krogla in s tem vedno preteče smrti mladeničem pravzaprav postala nuja, da so še pravočasno izživeli slasti erotike, povrh pa dokazali drugim, predvsem pa samim sebi, da so naposled postali pravi možje. Nasprotno pa slednjega zrelejšim, tudi poročenim, vojakom ni bilo potrebno dokazovati, potreba po avanturah je prej tičala v dejstvu, da so v sleherni seksualni priložnosti videli tudi svojo poslednjo. A vsako morebitno priložnost je bilo potrebno izkoristiti že zavoljo tega, ker so se lahko kmalu znova znašli na fronti v družbi samih moških, kjer je posamezniku le stežka uspelo zadovoljiti potrebo po čustveni, še posebej pa telesni intimnosti. Po stanovanjih in hišah v mestih in vaseh bližnjega zaledja front, kjer so se vojaki drenjali skupaj z domačini, so bile zato »vročerkvne žene izročene poželenju, vsiljivosti, pohoti moških, ki so žejno iskali drugi spol« in si v »svoji samoti hlastno želeli združitve«. Kot opisuje Hofbauer, so tu nekatere ženske rade volje klepetale in se šalile s prišleki, se zadrževale v njihovih sobah, po kakšnem srečanju na hitro popravljale obleko in zapenjale bluzo, kar (jih) je izdajalo, da so pravkar z njimi ljubimkale ali pa se jim darovale in s tem podarile »ure blaženosti, odrešenja in opojnosti«. Poročeni družinski očetje so v objemih »ljubicah bežnih ur« pozabili na svoje žene in obenem sami sebe prepričevali, da jih morajo slednje razumeti in jim odpustiti, če so morali seči po »sladkem sadežu, ki se je ponudil koprnečemu pred pohodom v puščavo«.³³

»V nedeljah in praznikih se nismo vežbali. Navadno je po en častnik peljal vojake v cerkev; po službi božji smo imeli kake pol ure šolo, potem pa smo bili prosti častniki in moštvo. In tiste nedelje so bile za nas najlepše.

Samo za avstrijske vojake! Vojaški bordel v Galiciji (Hirschfeld, *Sittengeschichte des Ersten Weltkrieges*)

Z domačimi smo se kmalu dobro razumeli; zahajali smo k njim na dom, izpočetka bolj redko, pozneje vedno bolj pogosto in naposled si prav malokrat srečal vojaka, oziroma častnika, ki bi se šetal sam po prekrasni otoški okolici. Vsakdo si je znal poiskati primerne družbe. Oženjeni so po navadi lepo sneli in spravili svoje zakonske prstane ter igrali samske kavalirje – no pa saj tega niti ni bilo treba storiti; otoške lepotice, deklice in gospe, so bile zelo ljubeznive in dobrega srca in niso mislile takoj na možitev, ampak v prvi vrsti samo na prijetno zabavo«.³⁴ Tako je

³² Kozanski, *Nepozabljena Brda*, str. 74–75.

³³ Hofbauer, *Pohod v zmedo*, str. 96–100.

³⁴ Pavlič, *Ljubezen in sovraštvo*, str. 27.

tipičen prosti nedeljski dan v Otočcu³⁵ na Hrvaškem, kjer je vodil teoretično in praktično vežbanje oddelka enoletnih prostovoljcev, opisal poročnik Rado Pavlič. Vojaki, še bolj pa častniki, so imeli tam obilo možnosti, da so se predajali prijetnim zabavam, obiskom pri domačinkah ali kratkim sprehodom, na katerih so se z damami sicer lahko le spogledovali, kramljali in šalili, se jim izpovedovali ali pa jih platonično oboževali, včasih pa tovrstna družabna srečanja izkoristili še za spolne avanture.

Do ženskega telesa na splošno ni bilo težko priti – osamljene žene, ki so imele može na frontah, ter mladenke, nad katerimi so imeli nadzor le ostareli, ki so ostali doma, so namreč zlahka postale plen zaradi lastne radoživosti ali priložnosti zaslužka kot tudi agresivnosti ali kavalirskega dvorjenja samih vojakov. Slednji so tako lahko bili izredno ljubeznivi in dobrotljivi, in so svoje izbranke so varovali pred drugimi zalezovalci, jim kupovali lepe obleke in fine čevljičke,³⁶ obenem pa z njimi gojili pristne ljubezenske vezi. Marsikatero dekle je zaradi teh zvez svojega ljubimca, če je le-ta s svojo enoto bival v zaledju, redno obiskovalo ali pa se nenazadnje k njemu celo preselilo.³⁷

Spet drugi so raje iskali trenutnega užitka v letanju s cveta na cvet – kot npr. neki mlad madžarski stotnik, ki je proti koncu vojne prišel v Grapo in tam zaslovel kot pravi kurbir, ki je s »svojim buzdovanom [...] obdelal več žensk kakor cela njegova stotnija« ter s tem pridno »sejal svoje ungareško seme med naša dekleta in poročene žene«. ³⁸ Taki moške se niso ustavili niti pred mladenkami; le-te so bile večinoma »zelo lepe in že s trinajstimi leti popolnoma razvite«, hkrati pa precej »strastne in večinoma tudi lahkomišeln«, zato jih vojakom ni bilo težko – če so to le želeli – spraviti v posteljo: »Bila je še tako nepokvarjena in nedolžna kot otrok in še danes mi ni žal, da sem spoštoval to njeno nedolžnost in to tem bolj, ker je bila revica – siromašna! Čeprav to ni ponavadi vojakova čednost, zlasti ne v sovražni deželi, je vendar včasih tako lepo in ti dè tako dobro ob zavesti, da nisi oblatil nedolžnega cvetja!«, je v spominih, polnih opisov srečanj s pripadnicami nežnejšega spola, priznal Pavlič. ³⁹ Po zapisih sodeč slednji tovrstna druženja vendarle ni izkoristil za kaj več kot prijetno klepetanje in spogledovanje, k čemur je morebiti prispevala zavest, da ga doma čakajo žena in otroci, ali pa srečna okoliščina, ki mu je omogočala bolj pogoste dopuste oziroma obiske soproge pri njemu.

Obiski žena pri svojih možeh niso bili najbolj pogosta praksa, saj so bili omejeni večinoma na častnike, ki so s svojo enoto dalj časa bivali v zaledju, pa še to relativno blizu svojega domačega kraja. Nedvomno pa so tovrstni obiski pri poročenih vojaki krepili njihovo zakonsko zvestobo, kajti žene so rade volje poskrbele za moževe potrebe in s tem zmanjšale verjetnost, da bi se spogledovali z drugimi. »Mara mi pridno pisari, postala je le name malo – ljubosumna. V tukajšnjem lepem mestecu ne poznam nikake dame, živim zelo solidno, torej vsaka ljubosumnost odveč«, je skrbi svoje izvoljenke vztrajno in užaljeno zavračal Rueh, vseeno pa to nezaupanje ni skalilo njune ljubezni, kar je Rueh izpričal ob deset dni trajajočem ženinem obisku v Boznu: »Vendarle je prišla zvečer moja ženka! Nepopisno je bilo moje veselje, posebno še, ker jo tako zelo ljubim. Izgleda še primeroma dobro. Zame se je začelo lepo življenje, polno sreče in zadovoljnosti«. Devet mesecev kasneje je ponosno priznal, da je žena povila otroka.⁴⁰

A vedno se zadeve niso končale tako lepo, saj so bili obiski žena semtertja tudi vzrok, da je prihajalo do ljubezenskih škandalov, spolnih afer ali protekcij. Bridke in včasih prav banalne podrobnosti tovrstnih prigod niso ostale skrite pred zvedavimi pogledi, pravzaprav so se dogajale tako javno, celo »oficielno«, da so jih ostali vojaki spremljali z obilico nevoščljivosti in opravljanja. Egon Kisch je tako zabeležil številne intrige, v katere so bile ustrezljive dame primorane iti, da so ustregle svojim možem: »Poznam ženo nadporočnika J., komaj dvajsetletno plavolaso hčerko nekega fabrikanta iz Prage, ki se zaradi enega kosa pločevine [odlikovanja] za svojega moža pusti izkoriščati podpolkovniku, temu starcu, ki je na fronto prišel pred tremi tedni in ki ure govori samo o svojih hemoroidih. In temu podobne stvari postajajo povsem običajne. Žena nekega uradnika, infanterista, je imela razmerje z regimentnim zdravnikom, pa je ta zato po namišljenem zdravniškem pregledu predlagal, da se njen mož zaradi tuberkuloze pošlje v zaledje. A upravnik bolnišnice, ki je poznal pravi razlog (tu poznan vsem), je to zavrnil vse dokler žena tudi njemu ni izpolnila želja. Šele potem je možu izdal potrebne dokumente, a veljavne šele čez tri dni, zato da je v tem času še lahko užival z damo. Neki nadporočnik iz 8. kompanije je danes dopoldne ujel računskega podoficirja kako zaračunava denar za hrano ljudem, ki jih sploh ni v sestavi kompanije, in zato proti njemu vložil prijavo. Že popoldne se je v nadporočnikovem stanovanju pojavila podoficirjeva žena in prosila milosti za moža. V stanovanju je ostala do večera – in prijava je preklicana. In vse to se odigrava dovolj javno, saj v vsaki hiši stanuje po več ljudi, oficirski sluge in ordonansi pa vse vedo.«⁴¹

³⁵ Mestece v Liki na Hrvaškem.

³⁶ Pavlič, *Ljubezen in sovraštvo*, str. 57.

³⁷ Pavlič, *Ljubezen in sovraštvo*, str. 144.

³⁸ Medvešek (ur.), *Obrusnice*, str. 106.

³⁹ Pavlič, *Ljubezen in sovraštvo*, str. 243 in 313.

⁴⁰ Rueh, *Moj dnevnik*, str. 34 in 188.

⁴¹ Kisch, *Zapiši to, Kiš!*, str. 242–243.

Če je po eni strani negodovanje ostalih, večinoma spolno nezadovoljenih vojakov, nad podobnimi dogodki sprožala njihova nevoščljivost oziroma nesrečna okoliščina, da se tudi sami niso zmogli zaplesti v podobne avanture, pa je potrebno omeniti še pomembnejša dejavnika za zgražanje – tj. moralni credo, ki je preprosto zapovedoval, kaj je prav in kaj ne. Izven meja dobrega okusa so tako pristali razni »ljubezenski« pripetljaji s svojimi »bestialnimi detajli«, ⁴² častniški plejboji, ki so po sprevrženi logiki govorili o posebnem in častnem mestu oficirske elite, obenem pa se jim ni zdelo »[n]ečastno [...] varati žene, zapeljevati, imeti in okuževati s spolnimi boleznimi druge«, ⁴³ prav tako tudi zvrhana mera dvoličnosti in sprenevedanja ostalih vojakov pri vprašanju zakonske zvestobe: »Prizor, ki se mi je nudil, naj ga tudi opišem, ko smo včasih nekaj časa sedeli v stražnici, se je marsikatera govorica razvila. Danes je imel glavno besedo neki Štajerec, ki je ravno prišel s štirinajstdnevnega dopusta. Med raznimi govoricami sem si zapolnil sledeče. Bil je poročen in se je posebno zanimal za zakonsko zvestobo, kar je tudi zelo nazorno slikal. Pripomnil je, da ako bi jo žena prelomila, bi jo ob prvem snidenju z bajonetom zabodel. Pri tej priči je potegnil iz nožnice bodalo in ga z veliko maščevalno navdušenostjo zasadil v desko s pripombo, da bi ga ravno tako v ženo. Njegov kolega mu je v šali pripomnil, če je on tudi vedno zvest, in kmalu se je pokazala človeška zvestoba. Pri naslednji straži sta prišli z večernim vlakom dve postrežljivi puncici in se smolili okoli vojakov. Bil sem ravno prost, ko me eden dregne v hrbet in mi pravi: "Hitro pojdi z menoj, da ti pokažem nekaj fletnega." Nato opaziva čudni prizor. Ravno tisti Štajerec, ki je poprej zahteval od svoje žene upravičeno zvestobo, je s svojim zgledom pokazal ravno nasprotno. Moj kolega mu je zakričal: "Ti, koga bi sedaj tvoja žena rekla?" Bil je tiho in niti besedice ni več z nama spregovoril.« ⁴⁴

Dolgotrajna vojna je veliko prispevala k razrahljanju družinskih vezi, to pa je vplivalo na (zakonsko) nezvestobo in »svobodnejše« ljubezensko življenje, česar so se posluževali tako moški na bojiščih kot njihove ženske doma. A če je na tem področju ženski živelj postal bolj enakovreden moškemu, je hkrati postal tudi plen zlovesče miselnosti, ki je v njem videla le sredstvo za hitro potešitev ter potrošno blago, ki se ga je po uporabi enostavno zavrglo. Tega niso izkusile le prostitutke, ki so se vdinjale bodisi prostovoljno bodisi zaradi eksistencialne stiske, ali pa ženske, ki so bile žrtev spolnih napadov podivjanih vojakov, temveč tudi mnoge uslužbenke, ki so službovale po raznih vojaških uradih, kuhinjah in bolnišnicah. S tem so sicer potrdile svojo postopno emancipacijo, a kaj ko so hkrati bile izročene

zelo nevarnemu okolju, ki ni kaj veliko dal na telesno neoskrunjenost, hkrati pa v svoji vojaški hierarhiji ženske še vedno puščal v podrejenem in odvisnem položaju, zaradi katerega so bile te neredko na milost in nemilost predane vojakom in predvsem oficirjem.

Očitno so se slednjega, predvsem pa moralnega tveganja zavedali že pisci v Bogoljubu, zato so vse do konca vojne neutrudno pozivali dekleta, da naj se nikar ne pogreznejo v blato s službovanjem pri vojakih. ⁴⁵ A zaradi pomanjkanja in draginje, ki sta se z vsakim letom vojne le še povečevali, njihovi pozivi niso bili vedno uspešni, še več, iz neposrednega zaledja italijanskega bojišča so prihajale skrb vzbujajoče novice, da naj bi bilo tam med vojaštvom nastanjenih več tisoč žensk: »Same Slovenke. Povsod se sliši slovensko govorjenje. Največ jih je iz Trsta in Ljubljane, dalje iz Goriškega, pa tudi Štajerskega in Koroškega. Služijo kot kuharice, po bolnicah, po pisarnah, tudi kot ordonantke. Skoro vse so moralno zgubljene ali vsaj v veliki moralni nevarnosti. [...] Nekaj tednov ali tudi nekaj mesecev se drži, potem se vda in pade in navadi na tako življenje. To so večinoma meščanske ženske, hčere obrtnikov in tudi nižjih uradnikov. Njih nesreča je, da znajo nemško.« ⁴⁶

Prav meščanskim ženskam so se zaradi znanja nemškega jezika odpirale na videz privlačne priložnosti s t.i. ukrepom »weibliche Hilfskräfte« oziroma ženskega pomožnega osebja, s katerim so v zadnjih dveh letih vojne v vojaških pisarnah in štabih skušal zapolniti vrzeli, ki so nastale zaradi kroničnega pomanjkanja moških. Ženske so sicer že od začetka vojne množično služile kot bolniške sestre in negovalke, pa tudi v drugih ustanovah pod vojaškim nadzorstvom, a institucija »weibliche Hilfskräfte« je bila vendarle nekaj novega, saj nikoli prej niso za tako »očitno moško opravilo« novačili ženski spol v tako velikem obsegu. Natančnejše število teh uradnic ostaja uganka, najvišje ocene se gibljejo tudi do števila sto tisoč, a najzgovornejši podatek pri vse tem je, da se je bržkone tretjina ali četrtina teh pomočnic znašla v situaciji, ko je morala nuditi vojaštvu svoje spolne usluge. ⁴⁷ Povedano drugače, žensko osebje v vojski je predstavljalo pomemben kontingent skrite prostitucije in s tem dopolnjevalo ponudbo, ki so jo sicer nudile dame v legalnih bordelih ter druge za avanture dostopne žene.

Pridite, vojaček, tu imamo lepa dekleta

Da bi svoje vojake vradostile in obenem preprečile neprijetne scene ob njihovih nasilnih napadih na žen-

⁴² Kisch, *Zapiši to, Kiš!*, str. 142.

⁴³ Rueh, *Moj dnevnik*, str. 14.

⁴⁴ Naglič, *Moje življenje v svetovni vojni*, str. 89–90.

⁴⁵ Bogoljub, 1918/9.

⁴⁶ Bogoljub, 1918/10.

⁴⁷ Hirschfeld, *Sittengeschichte des Ersten Weltkrieges*, str. 291–292.

Gospod oficir, pridite do moje sestrice – le za hlebček kruha! (narisal L. Gedö, Hirschfeld, *Sittengeschichte des Ersten Weltkrieges*)

ske, so (vojaške) oblasti zamižale na obe očesi in poleg že obstoječih blagovolile odpirati nove javne hiše. Bolj ali manj organizirana prostitucija je bila stalnica v vojnih dogodivščinah sicer že pred prvo svetovno vojno, a z mobilizacijo mož v najboljših letih ter pozicijsko vojno so se zahteve spremenile. Niso bile dovolj samo prostitutke, ki bi potovale z vojaki kot pratež, nujna je postala trdnjša oblika prostitucije s stalnimi bordeli za bojno črto ter v drugih krajih, kjer se je dlje časa zadrževalo vojaštvo. Povrh je taka organizacija omogočala doslednejši zdravstveni nadzor nad zaposlenimi uslužbenkami in njihovimi strankami ter s tem nudila možnost učinkovitejše zaščite pred spolno nalezljivimi boleznimi.⁴⁸

Nove vojaške bordele so začeli odpirati takoj po začetku vojne v zaledju balkanskega in ruskega, od leta 1915 tudi italijanskega bojišča, namestili pa so jih večinoma v opuščene stavbe in improvizirana bivališča ali posebne prostore gostiln ter prenočišč po bližnjih vaseh in mestecih, včasih pa tudi kam na samo. Število teh bordelov na določenem območju je lahko nihalo, saj so zaradi premikanja bojnih črt (kar še posebej velja za Galicijo) bili lečasne narave. Avstro-ogrske vojaške oblasti se niso pretirano vtikale v notranje delovanje in odnose v bordelih, so pa se njeni ukrepi tikali higienskih predpisov, pri čemer pa je treba priznati, da so le-te v primerjavi s svojimi nemškimi kolegi bistveno bolj malomarno nadzorovale. Vseeno pa so se trudile s sestavljanjem podrobnejših predpisov, ki so določali, kakšnih preventivnih postopkov se morajo v javnih hišah držati zaposleni in njihove stranke. Tako je pravilnik, ki je reguliral delovanje bordelov na srbskem bojišču predpisoval, da mora vsako dekle, ki ponuja spolne usluge

zavrniti vsakega obolelega in opitega gosta, od ostalih pa dosledno zahtevati uporabo preservativov, ki jih je bilo možno dobiti na blagajni bordela. Obenem je bilo okuženim vojakom, ki bi si kljub temu drznili spolno občevati, zagroženo s kaznijo.⁴⁹

Čeprav so opisana navodila, ki so od vojakov najprej zahtevala prijavo pri službujočemu podčastniku in mu pododelila zaščitna sredstva, po točno odmerjenem času razvedrila pri prostitutki pa ga poslala še pred sanitetnika, marsikoga obvarovala pred spolnimi boleznimi, nad rigorozno in utesnjevalno proceduro vojaki niso bili najbolj navdušeni: »V vojnem bordelu [...] ni tudi nič pravega. Sem že bil v takem bordelu. Toda povem vam, to je ostudno! Ljudje stojе v vrsti, tam je sanitejski podčastnik, ki si vsakega ogleda, in samo nekaj minut smeš ostati pri dekletu, to je tako kakor v tovarni; nobenega pravega užitka nimaš.«⁵⁰

Kljub neprijetni atmosferi, ki je obiskovalca oropala vsakršne romantike, pa obiskov v bordelih ni bilo nič manj. Egon Kisch tako že v letu 1914 popisuje, da se je pred dvema javnima hišama v Bijeljini⁵¹ trlo na stotine vojakov, ki so poželjivo stali pred sobami in na hodnikih, njihova vrsta pa se je od glavnega vhoda vila vse do ulice. K velikem navalu je poleg potrebe do utehe in sprostitve prispevala še relativno nizka cena, ki jo je vojaška komanda določila na eno krono in ki se brez njene odobritve ni smela povišati, nenazadnje pa tudi pričakovanja, da bodo v »orientalski« Bosni hiše veselja bolj eksotične. Toda, namesto harema so bile s svojo nevpadljivo notranjostjo ter hitro in povprečno spolno storitvijo le kopija tipičnih vojaških bordelov.⁵²

Boljše postrežbe so se lahko nadejali oficirji, saj so se smeli zabavati v posebnih častniških bordelih. Ti so bile nameščeni bodisi v povsem ločene stavbe bodisi so si prostor delili z jasno ločenim delom za moštvo. Mestna kavarna v Sanoku⁵³ v Galiciji je tako pod svojo streho združevala oba dela: zadnji vhod je bil namenjen vojakom, glavni, ki je vodil skozi kavarno, pa častnikom. Medtem, ko so vojake po prihodu kratkomalo takoj poslali v sprejemnico, kjer so eni izmed pomankljivo oblečenih deklet najprej odšteli znesek po ceniku, so imeli častniki poleg kavarne in sob za potešitev v zgornjem nadstropju na voljo še posebne separirane prostore, kjer so v družbi svojih izbrank lahko srkali vino ali likerje.⁵⁴

⁴⁹ Hirschfeld, *Sittengeschichte des Ersten Weltkrieges*, str. 251–252.

⁵⁰ Hofbauer, *Pohod v zmedo*, str. 84–85.

⁵¹ Mesto v severovzhodnem kotu Bosne, le nekaj kilometrov zahodno od Drine.

⁵² Kisch, *Zapiši to, Kiš!*, str. 27–28.

⁵³ Nekdanja mestna kavarna v Sanoku, mestu v jugovzhodnem delu današnje Poljske, zdaj nosi ime Hotel »Pod Trzema Rózami».

⁵⁴ Hašek, *Dobri vojak Švejk*, 3. knjiga, str. 202.

⁴⁸ Hirschfeld, *Sittengeschichte des Ersten Weltkrieges*, str. 231.

Častniški bordeli so bili sicer dražji, vendar so razmere v njih odtehtale cenovno razliko. A boljša ponudba ni bila glavni razlog nejevolje navadnih vojakov, ti so se pritoževali predvsem nad dejstvom, da lahko častniki »*presede vse dni v bordelu*«, kar daje slutiti, da je bilo moštvo prikrajšano tudi v številu njim namenjenih javnih hiš (oziroma prostitutk).⁵⁵ V Čepovanu v zaledju soške fronte so tako poskrbeli le za častnike, ki so se lahko zbirali v hiši oziroma »kurbštanu« nad vasjo in se tam kratkočasili z lepimi damami v klobukih in svilenih nogavicah.⁵⁶ Južneje, izza kraškega bojišča, so podobne ustanove med drugim obstajale še v Komnu⁵⁷ in Dornberku, kjer je bilo zaradi štaba, polnega kavalirjev in aristokratov, življenje najbolj bogato in divje.⁵⁸

Pri ustanavljanju bordelov pa ni šlo vedno gladko, kar priča pismo vojnega kurata Škerjanca škofu Jegliču, v katerem prvi razkriva, da se je v njegovi gorski župniji v severnem delu soškega bojišča med dva tisoč možmi nahajalo tudi 25 deklet. Te so bile v glavnem begunke, ki so jih v tabor povabili kot perice, a s skritim namenom, ki ga je narekovala »*pohotnost. Hoteli so [namreč] napraviti Puff*«. ⁵⁹ Nakana jim zaradi kuratovega energičnega nasprotovanja, ki mu je pritrčila tudi višja komanda, sicer ni uspela, je pa v tolažbo vojakov uspela nedaleč stran na Selu v Idrijski dolini, kjer tako odločnega vojaškega duhovnika ni bilo.⁶⁰

Zaradi pomanjkanja moštvenih bordelov so se vojaki zatekali k prostitutkam, ki so svojo obrt opravljale v »privat režiji«. Le-to so oblasti skušale preprečevati z določilom, da je »*prostitucija dopuščena samo pod nadzorstvom npravstvene policije*«, ⁶¹ kar je pomenilo, da so sumljive lahkoživke lahko kaj hitro »*naznanil[i] okrajnemu glavarstvu, da se postavijo pod policijsko nadzorstvo in od zdravnika preiščejo*«. ⁶² Kljub preventivnim ukrepom je problem ilegalnega prostituiranja in s tem nevarnost širjenja spolnih bolezni ostal: potepuške prostitutke so ponujale svoje usluge zelo blizu vojaških taborov in strelskih jarkov, ⁶³ še več pa jih je »delalo na črno« po hotelih, gostilnah in drugih grešnih krajih po vsej monarhiji –

tudi v Ljubljani, kjer so predstavljale resno konkurenco čislani ustanovi na Zvonarski 11 in 13.

Javna hiša v Ljubljani je spadala med tiste institucije, ki so se uveljavile že pred prvo svetovno vojno in katerih zato ni možno uvrščati v isto kategorijo z vojaškimi bordeli v zaledju bojišč. So pa njihov poglavitni vir zaslužka v letih 1914–1918 vendarle predstavljali tu stacionirani vojaki in dopustniki s fronte.⁶⁴ Razkroj morale, ki je bil »*nepopisljiv radi toliko vojakov in radi toliko nesramnic, ki so sem prehitale za vojaki*«, ⁶⁵ je napeljal Milčinskega, da se je v svojem dnevniku večkrat pikro dotaknil zloglasne, a cvetoče ljubljanske prostitucije: »*Ena s številke 13 pravila, da je gneča po stopnicah in je ona sama v teku enega dne odpravila 50 strank. [...] Namerava se ustanoviti zaradi vojaštva večji zavod takih žensk*«. ⁶⁶ Novega zavoda lahkkih žensk sicer niso ustanovili, se pa je povečal promet v že obstoječem ter v ostalih družabnih zbirališčih, predvsem pa se je našlo ob večerih »*polno tega blaga na cesti*«. ⁶⁷

Z očitki, da se pohujšljivo vedejo in da se povrhu v teh težkih vojnih letih pretirano veseljačijo in košatijo v dragocenih oblekah, so se prostitutke morale soočiti ves čas.⁶⁸ Resda so nekatere izbranke zaradi obilice strank na lahek način služile denar in se jim je zato precej dobro godilo, a celokupno ozadje razmaha prostitucije je bilo bolj zlovesče. »*Pravila mi je, da je stara šele 16 let, da je omožena in da je njen mož pri vojaki nekje. Prihaja skoro vsak teden po dvakrat v trg, da si kaj 'prisluži', ker drugače ne more živeti. Tu v tej hiši ima najeto sobo, v katero lahko pride, kadar hoče. [...] Njeni lastni starši jo silijo, naj gre v mesto, da si kaj prisluži s svojo lepoto. Izpočetka je šlo težko, sedaj se je pa že privadila*«, je pisal Pavlič, ko je v mestecu Šikloš⁶⁹ v stavbi s pomenljivim napisom restavracija/kopališče – v resnici je šlo za javno hišo – naletel na eno od teh »*zavrženih nesrečnic*« in v bistvu potrdil srž vsega problema.⁷⁰ Ženske se se potikale po ulicah v dnevu in noči in si tam iskale svojega vsakdanjega kruha. Kupovale so ga s »*svojim živim mesom. In tudi žene, matere peterih otrok, živijo v taki sili. Z zakonom posvečeno telo izročajo strastnemu tujemu možu, ki ji nudi strast, obljube ali denar. V nekaterih slučajih ni čuda: mož mrtev na bojišču ali v ujetništvu, dve ali tri leta že, žena pa še mlada in polnokrva, življenja*

⁵⁵ Hofbauer, *Pohod v zmedo*, str. 84.

⁵⁶ Medvešek (ur.), *Obrusnice*, str. 114.

⁵⁷ Tu je poleg častniškega obstajal še moštveni bordel. Hofbauer, *Pohod v zmedo*, str. 84.

⁵⁸ Tuma, *Izza velike vojne*, str. 18–19.

⁵⁹ Bordel.

⁶⁰ Jegličev dnevnik, 13. oktober 1917.

⁶¹ Štepec, *V strelskih rovih in zaledju fronte*, str. 30.

⁶² Likar, *Kronika župnije Kropa*, str. 311. Pod pojmom npravstvene policije razumemo regulacijo in nadzor tako bordelske kot skrite prostitucije. Zaradi nje so prostitutke v bordelih morale delovati po predpisih, ki so jim prepovedovali druge postranske dejavnosti, hkrati pa od njih zahtevali redne tedenske zdravniške preglede in zaračunavanje storitev po prej določenih cenah.

⁶³ Milčinski, *Dnevnik*, str. 148 in 321.

⁶⁴ Milčinski, *Dnevnik*, str. 334.

⁶⁵ Jegličev dnevnik, 20. oktober 1915.

⁶⁶ Milčinski, *Dnevnik*, str. 132.

⁶⁷ Milčinski, *Dnevnik*, str. 154. Milčinski omenja še, da velik kontingent prostitucije v Ljubljani predstavljajo italijanske begunke.

⁶⁸ Rueh, *Moj dnevnik*, str. 126–127; Milčinski, *Dnevnik*, str. 134 in 164.

⁶⁹ Šiklós v Baranji na madžarski strani meje.

⁷⁰ Pavlič, *Ljubezen in sovražstvo*, str. 99–100.

žejna, ki ga je prej pila do slastne pijanosti, strada in trpi in umira. To je žalostna resnica današnjega dne».⁷¹

Stiske civilnega prebivalstva in s tem tudi nevarnost prostituiranja je bila največja na že pred vojno manj razvitih območjih ter krajih, ki jih je prizadela bližina fronte. Vojna je tam prinesla dodatno uničenje in pomanjkanje, zato ni čudno, da »rusinske žene in dekleta niso [bile] kaj boljše od židovskih, še celo slabše. Židovske nimajo hrane, reve se vdajajo za komis in hrano za svojo družino. Rusinke se pa vdajajo na uslugo, škoda jih je, vse bodo obolele.«⁷² Res, za hlebec kruha, klobaso, pol kilograma sladkorja ali moke je vsakdo lahko ujal dekle, in to ne »lajdre temveč pošteno dekle«. Še najbolj so profitirali častniki, računski podčastniki in kuharji, ki so si privoščili plačevanje deklet z zalogami, ki so jih imeli na voljo: »Neki kanonir mi je pravil, da ima njegov *feuerwerker* tako fest punčaro, da mu jo vsi zavidajo. Po cele popoldneve preleži z njo, dočim žena doma veka in mu vsak dan pisari zaljubljena pisma. Pokazal mi ga je. Debel vampež, izpitan kakor svinjska danko. – In veš, kako jo je ujel?... S sladkorjem, kakor muho. Doma ima deklina bolno mater, pa se vdaja temu ritežu, samo da ujeme za mater kak priboljšek.«⁷³

Ženski spol je moral biti na voljo drugim, da je imela družina za vsakdanji kruh,⁷⁴ kar so vojaki brez slabe vesti znali izkoriščati. V Galiciji so jim plahi pobalini ponujali mladoletne sestre že za nekaj mark oziroma kron, v od boga zapuščenih vaseh v Karpatih pa so lahko vojaki spali z ženami in deklicami tudi le v zameno za nekaj cigaret. V Prizrenu na Kosovu pa so, potem ko je bila srbska vojska poražena in se je umaknila, avstro-ogrske oficirje oskrbovali z ženskami kar v tamkajšnjih hotelih, čigar lastniki so se do novih zavojevalcev znali obnašati zelo ustrežljivo. Goste so povpraševali, kakšne ženske bi si radi poželeli in potem v mestu poiskali tem opisom ustrezne. Nasplošno je bil v Prizrenu vsak, ki je nosil oficirsko uniformo, dobesedno oblegan s strani mladeničev, ki so za njimi vpili, da »[i]ma žena« in jih ob tem vabili v hiše, kjer so jih čakala »turška« dekleta.⁷⁵

Med prodajalkami svojega telesa so poleg »poklicnih« cip in tistih, ki so se s prostitucijo pečale že pred vojno, znašle množice novo nanovačenih deklet. Te so svoje usluge nudile v bordelih in sicer redno ali le občasno, zelo pogosto pa tudi izven institucionalnega nadzora. Kar je družilo vse te kategorije žensk, pa je bilo

predvsem dejstvo, da so se vse izpostavljale nevarnosti spolnih in drugih bolezni ter izčrpanosti, zaradi česar so tudi one masovno »umirale za domovino«.

Spolne kuge reši nas, Gospod!

Zaradi porasta prostitucije in razuzdanega spolnega življenja so se med vojaštvom in prebivalstvom spolne bolezni razmahnile v taki meri, da se je v reviji *Wiener Medizinische Wochenschrift* leta 1916 našlo opozorilo, da zaradi njih Avstro-Ogrski grozi depopulacija ter, kar je še huje, telesna in duševna degeneracija naslednjih generacij.⁷⁶ V svoji trditvi so morda pretiravali, je pa razširjenost spolnih bolezni vendarle bila dovolj resna, da je lahko vplivala na zmanjševanje števila za boj sposobnih vojakov in s tem primorala oblasti, da so začele s preventivnimi ukrepi. Najpomembnejši potezi sta bili ustanavljanje in nadzor vojaških bordelov, omejevanje spolnih bolezni pa so skušali doseči tudi z izobraževanjem vojakov o učinkoviti zaščiti. »Prišlo mi je v roke navodilo vojaških oblasti, kako naj se vojaki varujejo spolnih bolezni. Navodilo pravi: opozore naj se vojaki, da občevanje cum meretricibus (z vlačugami) je vedno nevarno; potem se pa natanko razloži, kako si spolni ud mažejo, da bi se jih sifilis ne prijel; zapove se jim, da morejo imeti neko posebno in še druge stvari; tudi se pove kako mora meretrix imeti vsakovrstna preservativna sredstva, kako mora sebe mazati in čistiti. To navodilo se mora vojakom vsake 14 dni prečitati«, je zapisal Jeglič, ki sicer ni skrival svojega nestrinjanja s tako zasnovanim reševanjem problema. Škofa je namreč skrbelo, da bodo s spolnim poukom in radodarno delitvijo sredstev zoper »posledice greha« vojaki imeli še več motivacije »držno nečistovati«, s čimer bi seksualne »grdobij[e] [...] zanesli povsod po deželah v vse vasi«, to pa bi naposled vodilo v krhanje zakonske ljubezni in urejenega družinskega življenja, navsezadnje pa tudi v izginjanje sramežljivosti in pravega čuta za greh razžalitve Boga.⁷⁷

Zaradi promiskuitetnega spolnega življenja so verske avtoritete in del zdravniške stroke hitro namenile resno besedo vojakom in jim na fronto pošiljale poučne knjižice,⁷⁸ v katerih se je zatrjevalo, da spolna nevarnost ni samo predmet zdravniške vede, medicine in higijene, temveč predvsem in v prvi vrsti zadeva morale in poštene vesti. S tem so vojakom skušali dopovedati, da je spolno občevanje dovoljeno »samo v gotovi starosti in v obliki postavne zakonske zveze«, hkrati pa poudarjali, da tudi z vzdržnostjo ni nič narobe, saj le-ta »nobene-

⁷¹ Švent (ur.), Andrej Čebokli. *Pesnik in pisatelj iz Kreda*, str. 116.

⁷² Matičič, *Skozi plamene prve svetovne vojne*, str. 188–190.

⁷³ Simončič, *Galicija. Spomini padlega vojaka*, str. 105–106; Hofbauer, *Pohod v zmedo*, str. 85.

⁷⁴ Pepernik, *Doberdob slovenskih fantov grob*, str. 153.

⁷⁵ Hirschfeld, *Sittengeschichte des Ersten Weltkrieges*, str. 277–278 in 265–266.

⁷⁶ *Wiener Medizinische Wochenschrift*, 66(1916)/1, str. 54; Hirschfeld, *Sittengeschichte des Ersten Weltkrieges*, str. 188.

⁷⁷ Jegličev dnevnik, 10. november 1915 in 13. februar 1916.

⁷⁸ *Resna beseda vojakom, Katoliško tiskovno društvo, Gorica 1916; Franc Derganc, Spolna nevarnost, Katoliška bukvarna, Ljubljana 1916.*

mu človeku ne škoduje, ampak nasprotno, [...] pospešuje zdravje, daljša življenje, krepi živce in telo, večja užitek in veselje življenja«. Avtor zgornjih besed, črnovojni nadzdravnik in primarij deželne bolnišnice v Ljubljani Franc Derganc, pa je šel še dlje in dodal, da »spohotnost ni predmet javne in družabne zabave, predmet časopisja in umetnosti, da spohotnost ni nedolžna igrača, ampak da je vsaka kršitev zakonske zvestobe in zaročne obljube neznačajno in brezčastno dejanje, da je spohotnost zločin, ki se naj kaznuje po istih strogih zakonih kakor drugi zločini«. ⁷⁹

Čeprav je t.i. spohotnost postala glavni vir hitrega širjenja spolnih bolezni in zato v vojnem času tudi hitro označena za kriminalno dejanje oziroma zločin vele-izdaje, okuženi vojaki, ki so bili zaradi nje primorani zapustiti »svoje mesto na bojni črti in [se] klati[ti] po bolnišnicah«, pa ožigosani za dezerterje in samokvarce, ⁸⁰ so vojaške inštanice do problema zavzele bolj praktičen pristop. Nedvomno jih je skrbelo veliko število obolelih vojakov, saj so le-ti slabili vojaško moč monarhije, in so zato tudi same grozile s kaznijo tistim, ki bi se iz malomarnosti ali zavestno okužili s spolno prenosljivimi boleznimi, ⁸¹ a njihovi glavni ukrepi so vendarle bili manj moralistične in bolj sanitarne narave. Že prvi vojak avstro-ogrske armade na soškem bojišču Svetozar Borojevič von Bojna je s svojim zgledom deloval v tej smeri, saj je v času, ko so grmeli topovi na Soči in je redno prihajal na Opatijsko riviero, točneje v letovišče avstroogrske elite v Lovrano, da bi se tam sončil na plaži in obenem obiskoval neko svojo metreso, poskrbel, da mu je njegov adjutant za te očarljive pustolovščine pri-skrbel vse potrebne malenkosti: sladoled, kavo, viski, šampanjec, pecivo in – preservative. ⁸²

Poleg kondomov so v preventivne namene priporo-čali še razna sredstva za samorazkuževanje, uporabo vazelina, ki naj bi se ga pred spolnim odnosom nanese na spolni ud, po spolnem odnosu pa umivanje spolovila z milom in toplo vodo. ⁸³ Čeprav mazila in razkužila niso bila vedno povsem zanesljiva, so bili z njimi v vojaških

Vojaki cesarske in kraljeve vojske na zdravniškem pregledu
(narisal L. Gedö, Hirschfeld, *Sittengeschichte des Ersten Weltkrieges*)

in drugih javnih bordelih solidno preskrbljeni in so jih bili vojaki primorani uporabljati. Doslednejša uporaba zaščitnih pripomočkov pri strankah skrite prostitucije je bila že bolj vprašljiva, pravzaprav bolj ali manj odvisna od posameznikove presoje, pa tudi njegovega strahu pred vse pogostejšimi kontrolnimi zdravniškimi pregledi. Ti pregledi so resda nudili tudi profilaktične nasvete, a so bili vseeno neprijetni in med vojaki nepopularni. Na njih so namreč morali razkazovati svoje intimne predele, obenem pa bili često podvrženi zastraševanju, da bodo kaznovani, če pravočasno ne javijo bolezni. ⁸⁴

Vsekakor pa niso bili tako neprijetni kot morebitne neposredne posledice okužbe, kar je kratko, a nazorno opisal Anton Gruden, ki je v Ljubljani v eni od enot garnizijske bolnišnice stregel obolelim: »Oficirji, ki imajo spolno bolezen ne dobe posebne sobe. Pred kratkim je prišel s sifilističnim in enakimi bolniki 50 let star mož Hrvat. Jaz sem mu rekel: Tako ste stari, pa ste še tako ne-umnii. Oni pravi: Šta ti bom kazal, dragi brate, meni je žal, imam doma ženo i deco. Če ženka izve, kako bom došel do kuče. Ena 16-letna je šla za menoj in me nagovarjala. Jaz nisem bil kontent. Ko sva prišla do križpota, sem jo odslovil. Šla je po bližnjici in mi nasproti prišla. Je tam sedela. [...] Ustavil sem se. Človek je človek. Mislil sem si, če enkrat, saj ne bo nič hudega. Ko sem potem prvič šel, sem čutil morbum. Mene je sram, tako star, že nič las, pa moram s takimi v špital. To se je zgodilo pri kadru v Bjelovaru. [...] Vojaški duhovnik, Čeh, je prišel pogledat k nam. Regimentsarzt, tudi Čeh, mu je rekel: Co pak je, notri nič hodit, preveč smrdi, imamo same h... ⁸⁵ tukaj. Smrad je hud od gnilega spolnega dela, perilo smrdi, na spolnem delu gobe; treba je rezati in žgati z lapisom. Od spolnega dela se širi bolezen po trebuhu, po stegnih, polno

⁷⁹ Pozdrav iz domovine našim vojakom na bojišču, I/7, 25. maj 1916 in I/9–10, 15. julij 1916.

⁸⁰ Pozdrav iz domovine našim vojakom na bojišču, I/7, 25. maj 1916.

⁸¹ Lep primer tovrstnega namernega iskanja okužbe lahko zasledimo v Vadnjalovih spominih: »Fantje (med njimi sta bila tudi dva oženjena) so se bali iti na fronto; zato so iztaknili neke v mestu dve okuženi prostitutki in ju povabili s seboj. Potem so hodili vsi vsak večer v drvarnico zadaj. [...] Tja sta namreč prišli vsak večer tisti dve kurbi, vsaka s svojim čankarjem, in sta prodajali svoje okuženo telo. Vojaki pa, ki so hodili z njima občeovat, so se hoteli okužiti, da bi ostali v bolnišnici in jim ne bi bilo treba iti na fronto«. Leopold Vadnjak, *Zapiski vojaka 1914–1921*, v: Borec, 41 (1989)/12, str. 1246.

⁸² Krleža, *Deset krvavih let in drugi politični eseji*, str. 78.

⁸³ Demšar, *Spolne bolezni. Ljudstvu v poduk in svarilo*, str. 33; Hirschfeld, *Sittengeschichte des Ersten Weltkrieges*, str. 251–252.

⁸⁴ Hirschfeld, *Sittengeschichte des Ersten Weltkrieges*, str. 176.

⁸⁵ Verjetno kakšna izpeljanka iz nemške besede huren, tj. kurbati se.

»flekov«, meso gnije. Zdravnik je jezen na te ljudi. Rezati in štupati moram sam, zdravnik gre na vrt.«⁸⁶

Kaj je zdravnik delal na vrtu, Gruden ni povedal, je pa res, da so se tudi oni radi smukali okrog bolniških sester in negovalk. Te so za svoje delo dobivale hrano in nekaj mezde, pa tudi do kakega križca se je prišlo, če je bila katera posebno pripravna, ter so imeli predstojniki smisla in časa to pripravnost presoditi. Vsekakor niso bile vedno najbolj »poštene punce«, saj so z napol razgaljenimi prsmi rade dražile tudi bolnike in jim s tem, če ne drugega, vsaj polepšale kakšen trenutek.⁸⁷

Poglej, kako lep Avstrijec!

Po velikih porazih na vzhodni fronti je veliko avstro-ogrskih vojakov pristalo v ruskem ujetništvu, kjer so životarili v taboriščih od Urala do Sibirije. V taboriščih je sicer bilo težko priti do konkretne spolne potešitve, a zahvaljujoč praksi ruskih oblasti, da ujetnike porabijo kot delovno silo na raznih deloviščih in še posebej pri kmečkih opravilih, so avstro-ogrski vojaki vendarle imeli možnost, da stkejo osebne vezi z domačini in domačinkami. Še pestrejšega družabnega življenja pa so bili deležni po oktobrski revoluciji, ko je prejšnja stroga taboriščna kontrola v dobršni meri popustila.

Na kmetijah in obrtnih delavnicah so ujetniki predstavljali predvsem dobrodošlo pomoč, zaradi odsotnosti mož, ki so bili na fronti, pa so lahko postali tudi intimnejši zaupniki osamljenim ženam in gospodičnam. »Marsikatera dva sta skupaj ležala, kakor mož in žena«,⁸⁸ med njima se je lahko razvila tudi trajnejša ljubezen: »Za nami jok. Posebno sumljiv se mi je zdel jok nekaterih deklet in nekaj mladih vdov; te se kar niso mogle ločiti od Avstrijcev, ki so bili nameščeni pri njih. Tri mlade vdove in tri dekleta so čez nekaj dni prišle na poveljstvo v Mariinsk prosit, naj jim vrnejo Avstrijce, ki so bili pri njih v Čumaju [...] [O]glasilo [se je] šest Avstrijcev, med njimi en Slovenec. Oficir jih je vprašal, ali bi bili zadovoljni z vrnitvijo v Čumaj in da bi za zmerom ostali tam. Vsi so bili zadovoljni in veselo so odšli.«⁸⁹

Kakšna je bila njihova nadaljna usoda, se ne ve, je pa dejstvo, da je semtertja kakšen tak parček skočil v zakonski stan. Seveda pri tem ni šlo vedno samo za medsebojno simpatijo, temveč tudi za preračunljivost žene ali novopečenega moža. Slednji je v zakonu lahko videl način, kako zaljubljeno žensko čimbolj izkoristiti,

žene pa so v zvezah z tujimi ujetniki iskale način, kako si zagotoviti materialno varnost: »Gospa [...] mi [je] vsa v solzah povedala, da je mož padel v Karpatih. Prosila me je, naj ostanem pri njej v službi, kajti ubožica ni imela nobenega človeka, ki bi ji svetoval, ji šel na roko in vodil trgovino in tvornico kvasa. [...] Gospa je postajala vedno prijaznejša z menoj. Pri vsaki priliki je vzdihovala, da ni kos tako razširjeni trgovini, da bi bila srečna edinole, če bi dobila za moža kakega zanesljivega človeka, kakor sem jaz. Videl sem, da se kuhajo v njenih možganih čudni načrti. Ko sva bila nekoč sama, me je začela naravnost snubiti.«⁹⁰ Nesojenemu ženinu se je v tem primeru uspelo rešiti snubljenja nadležne Rusinje na lep način in ji s tem verjetno prihraniti kratek in klavrn zakon, kakršnega so bile deležne nekatere druge nesrečnice, ki so se spečale z avstro-ogorskimi ujetniki. Ti so po brestlitovskem miru, ko jim je bilo dano iti nazaj v domovino, svoje ruske žene brezsrčno puščali na cedilu: »Bilo je namreč nekaj naših ujetnikov in ti so peljali s seboj žene, ki so ji bili pridobili v Sibiriji. Nekateri so imeli tudi že po enega ali dva otroka. [...] Že po prvem postanku vlaka iz Omska sta zaostala oba oženjena iz našega vagona. Kakor nekaj drugih sta tudi onadva vzela čajnike, kot bi šla po vodo za čaj. Vsi so se pravočasno vrnili v vagon, ona sta pa ostala in vlak je odpeljal brez njiju. [...] Očitno sta se skrila toliko časa, da je vlak odpeljal, tako sta se hotela znebiti svojih žen.«⁹¹

Pri ljubezenskem koketiranju je vojnim ujetnikom na roko šlo tudi dejstvo, da so bile »[r]uske ženske [...] vse kaj drugega glede spolnosti kakor naše«. Vsaj tako je menil Jože Hameršak, ki je s svojo trditvijo ciljal predvsem na njihovo zgovornost in predrzno direktnost, s katerima so nadlegovale postavne Avstrijce in tako pripomogle, da so vsem skupaj dnevi »minevali v ljubezenski razburkanosti«,⁹² nespodobnih razgovorih in prijetnih otipavanjih: »Dekleta so ležale po vrsti ena zraven druge. Jaz sem imel postlano naprej od nog najmlajše, to je Antonine. Ko je bilo že pozno in smo utihnili in je postalo mirno, kakor da že res vsi spimo, me je začela Tončka z nogo, s stopalom, tipati po glavi, ležal sem tesno pri njenih nogah. Ko mi je tako naznanila, da še bedi, sem jo prijel za meča in jo božal po nogah. Ker je rada držala, sem šel z roko višje, misleč, da ji dobro dene. Ko sem jo začel božati po stegnu, sem čutil, da se trese.«⁹³

Namesto zaključka

Ko je usoda vendarle pripeljala do tega, da vojaki niso imeli priložnosti uživati sadov pristne oziroma kupljive ljubezni, so se posluževali drugih vrst erotične osvobo-

⁸⁶ Škulj, Jerebova kronika, str. 372–373.

⁸⁷ Gaberc–Gaberski, Brez slave. Spomini na svetovno vojno, str. 154; Škulj, Jerebova kronika, str. 373.

⁸⁸ Hameršak, Skoz prvo svetovno, str. 65.

⁸⁹ Vadnjal, Zapiski vojaka, str. 1279.

⁹⁰ Ličan, Spomini iz Sibirije, str. 34–36.

⁹¹ Vadnjal, Zapiski vojaka, str. 1390–1391.

⁹² Hameršak, Skoz prvo svetovno, str. 62–63.

⁹³ Hameršak, Skoz prvo svetovno, str. 74–75.

ditve. Predajati so se začeli sanjarjenju, hrepenjenju ter negovanju lepih spominov na ljubljene osebe, pa tudi stalnemu repertoarju kasarniškega jezika, ki je bil na tak ali drugačen način vedno prepojen z erotiko: klevticam, kvantanju ter vulgarnim dovtipom in pesmim. Prisilno vzdržnost so blažile še pornografske kracarije po latrinah,⁹⁴ od vojaka do vojaka krožeče fotografije in skice spotakljivih vsebin ter erotično obarvane zafrkancije na vojaške pravilnike, kot na primer frontni album z naslovom »Schweineriade«, v katerem so vojake razveseljevale Instrukcije za v letu 1915 ustanovljen korpus amazonk ter Določila o organizaciji avstro-ogrskih vojnih bordelov.⁹⁵

Zanimivo je, da so v slednjih med smotre ustanavljanja javnih hiš navedli tudi omejevanje homoseksualnih »ekscesov« in onanije, o katerih je sicer malo drugihotic. Kljub temu pa sta oba pojava le morala biti dovolj razširjena, da se je škofu Jegliču zdelo smiselno omeniti, da na fronti »kjer ni žensk, tam moške in fantje sami sebe skrunijo, ali pa sodomijo uganjajo.«⁹⁶ Dejstvo je, da se je »grehov proti naravi« držal slab sloves, predvsem homoseksualnost je zaradi morebitnih sankcij ostajala skrita pred zvedavimi pogledi, pa tudi pri »samouživanju« zasačeni »bajonetpucerji«⁹⁷ so se soočali s porogljivimi komentarji tovarišev, katerim je bilo izpod časti priznati, da tem »sramotnim svinjarijam« ne podlegajo »samo zeleni fantiči, ki se še ne upajo k ženski – ampak [tudi] odrasli moške.«⁹⁸

Kakorkoli že, če vojak ni bil »navajen na post« in več mesecev ni imel ženske (ali moškega), si je bilo ne glede na kritike »treba pač tako pomagati.«⁹⁹ Vendarle, to je lahko bila le začasna rešitev, ki je še vedno puščala človeka v strastnem tlenju in hrepenjenju brez prave potešitve. Vojne okoliščine, osebna zadržanost ter moralni zadržki niso dovoljevali ali nudili priložnosti za erotična izživetja. A najhuje je vendarle bilo, da mnogi svoje ognjevite sle niso znali in zmogli zatajevati: »Strupena moč spolnosti je, ki mi ne da miru in mi umori marsikate-ro misel, ljubezen do dela, še več: zapelje in pusti človeka v poginu. Srečen je človek misleči, ki se reši iz te človeške nesreče, ji napove vojno in zmaga. Ali mnogi omagajo v tem boju, se udajo in nadalje gledajo lastni žrtvi v obraz. Tak bojevnik sem tudi jaz. In duševno delajočih mož največji življenjski boj je zoper spolnost.«¹⁰⁰

⁹⁴ Kisch, *Zapiši to Kiš!*, str. 219.

⁹⁵ Hirschfeld, *Sittengeschichte des Ersten Weltkrieges*, str. 157–158.

⁹⁶ Jegličev dnevnik, 1. februar 1916.

⁹⁷ Voranc, *Doberdob*, str. 76.

⁹⁸ Hofbauer, *Pohod v zmedo*, str. 84.

⁹⁹ Hofbauer, *Pohod v zmedo*, str. 84.

¹⁰⁰ Švent (ur.), Andrej Čebokli. *Pesnik in pisatelj iz Kreda*, str. 148.

Viri in literatura

Članki in monografije:

- Abel, Kornel:** *Kras, knjiga o Soči*. Doberdob: Društvo Rat–Sloga PromoSKulturE, 2008.
- Budkovič, Tomaž (ur.):** *S Turudijskim bataljonom na soškem bojišču. Iz pisem poročnika Vladimirja Bregarja*. Celovec: Mohorjeva družba, 2009.
- Demšar, Jernej:** *Spolne bolezni. Ljudstvu v poduk in svarilo*. Ljubljana, 1907.
- Gaberc–Gaberski, Vinko V.:** *Brez slave. Spomini na svetovno vojno*. Ljubljana: Samozaložba, 1935.
- Hamersak, Jože:** *Skoz prvo svetovno*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994.
- Hašek, Jaroslav:** *Dobri vojak Švejk, 3. knjiga*. Ljubljana: DZS, 2004.
- Hirschfeld, Magnus in Gaspar, Andreas:** *Sittengeschichte des Ersten Weltkrieges*, Komet, [s. d.].
- Hofbauer, Josef:** *Pohod v zmedo*. Ljubljana: Prijatelj, 1935.
- Jegličev dnevnik* (prepis tipkopisa, hrani Arhiv Republike Slovenije).
- Jirgal, Ernst:** *Die Wiederkehr des Weltkrieges in der Literatur*. Wien. 1931.
- Jurca, Karel:** *Vojni dnevnik desetnika*. Trst: Mladika, 2008.
- Kisch, Egon E.:** *Zapiši to, Kiš! Ratni dnevnik*. Novi sad: Matica srpska, 1983.
- Kozanski, Reya Oskar:** *Nepozabljena Brda. Veselje in žalost briškega ljudstva*. Ljubljana: Vitrum, 2002.
- Krleža, Miroslav:** *Deset krvavih let in drugi politični eseji*. Ljubljana: DZS, 1962.
- Ličan, Aleksander:** *Spomini iz Sibirije*. Ljubljana: Samozaložba, 1936.
- Likar, Sebastjan in Oblak, Valentin:** *Kronika župnije Kropa 1914–1918*, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 27, Ljubljana, 2005.
- Matičič, Ivan:** *Na krvavih poljanah*. Ljubljana: Karantanija, 2006.
- Matičič, Ivan:** *Skozi plamene prve svetovne vojne. Po neskončni poti s slovenskim planinskim polkom*. Ljubljana: Zavod Borec, 1966.
- Medvešček, Pavel (ur.):** *Obrusnice*. Nova Gorica: Branko, 1998.
- Milčinski, Fran:** *Dnevnik 1914–1920*. Ljubljana: Slovenska matica, 2000.
- Mlakar, Albin:** *Dnevnik 1914–1918*. Kobarid: Turistična agencija K. C. K., 1995.
- Naglič, Peter:** *Moje življenje v svetovni vojni. Fotodnevnik vojaka 1914–1918*. Ljubljana: Modrijan, Mestni muzej, 2007.
- Novak–Popov, Irena:** *Slovenski dnevniki iz prve svetovne vojne*, v: *Soška fronta 1915–1917. Kultura*

- spominjanja*. Dunaj: Slovenski znanstveni inštitut, Ljubljana: Založba ZRC, 2010, str. 105–120.
- Pavlič, Rado:** *Ljubezen in sovraštvo. Moja pot preko cvetočih in krvavih poljan*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1924.
- Pepernik, Amandus:** *Doberdob slovenskih fantov grob*. Ljubljana: Karantanija, 2005.
- Plantarič, Alojzij:** *Življenjepis Ernesta Mlakarja, padlega v vojski 16. avg. 1916*. Ljubljana, 1944.
- Rueh, Franc:** *Moj dnevnik 1915–1918*. Ljubljana: Slovenska matica, 1999.
- Simončič, Maks:** *Galicija. Spomini padlega vojaka*. Ljubljana, 1935.
- Svoljšak, Petra:** *Soča, sveta reka*. Ljubljana: Nova revija, 2003.
- Škulj, Edo:** Jerebova kronika župnije Škocijan pri Turjaku, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 29. Ljubljana, 2007.
- Štepec, Marko:** V strelskih rovih in zaledju fronte. O praznovanjih in družabnem življenju med prvo svetovno vojno, v: *Podobe družabnosti*. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2005, str. 21–32.
- Švent, Rozina (ur.):** *Andrej Čebokli: pesnik in pisatelj iz Kreda (1893–1923)*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1999.
- Tuma, Henrik:** *Izza velike vojne*. Nova Gorica: Branko, 1994.
- Vadnjal, Leopold:** Zapiski vojaka 1914–1921, v: *Borec*, 41 (1989), 12, str. 1236–1921.
- Voranc, Prežihov:** *Doberdob*. Ljubljana: Naša založba, 1940.

Časopisje

- Bogoljub*, 1914–1918.
- Goriška straža*, 1918.
- Pozdrav iz domovine našim vojakom na bojišču*, 1916–1917.
- Wiener Medizinische Wochenschrift*, 1916.

Zusammenfassung

STECK IHN REIN, JA, ABER NICHT GRAD IN JEDES DRECKSLOCH

Einige Anmerkungen über das Sexualleben österreichisch-ungarischer Soldaten während des Ersten Weltkriegs

Im Ersten Weltkrieg wurden Millionen zählende Armeen gemustert und eine ganze Generation junger Männer an die Front geschickt, die damit gewaltsam

aus ihrer heimischen Umgebung gerissen wurden. Ihre emotionalen, erotischen und Liebesbeziehungen wurden dadurch unterbrochen oder zumindest erschwert. Die Trennung des Ehemannes von seiner Frau war ein Einschnitt, sowohl im Leben der Soldaten als auch der übrigen Bevölkerung, und lies sie in einem Zustand ständiger Sehnsucht und emotionalen Nicht-Auslebens zurück. Die Qualen der Sehnsucht, die die jungen Männer in den Schützengräben peinigten, kamen zum Vorschein in ihren Gesprächen, in platten und vulgären Scherzen, in ausschweifenden Vorstellungen, in Selbstbefriedigung und nicht zuletzt in einem umtriebigen Sexualleben. Dabei halfen Kohorten von Kokotten und Massen von flirthungrigen einheimischen Mädchen, was ein Zeichen der stark gelockerten Moralvorstellungen war, die nicht nur das unmittelbare Hinterland der Front, sondern die gesamte Habsburgermonarchie erfassten. Doch obwohl viele Mädchen und Frauen ihren Verehrern freigiebig ihre flüchtige Liebe schenkten, gab es viel zu viele Soldaten, als dass sie alle ihre Bedürfnisse bei solchen romantischen Verabredungen stillen konnten. Stattdessen mussten sie die schon bestehenden Freudenhäuser oder die nach Ausbruch des Krieges massenhaft entstehenden Mannschafts- und Offiziersbordelle besuchen. Die Organisierung von Bordellen hinter der Frontlinie und in anderen Orten, in denen für längere Zeit Soldaten stationiert waren, ermöglichte eine konsequentere Gesundheitskontrolle der dort Beschäftigten und der Kunden. Dies erhöhte – zusammen mit einer verstärkten Unterweisung der Soldaten über wirksame Präventionsmaßnahmen und dem Verteilen von Verhütungsmitteln – den Schutz vor sexuell übertragbaren Krankheiten. Dennoch breiteten sich diese Krankheiten stark aus, teils auch deshalb, weil Soldaten auch zu jenen unglücklichen Frauen gingen, die aufgrund immer größerer Entbehrungen und existentieller Nöte ihre Körper in Eigenregie in Hotels, Gasthäusern oder anderen sündigen Plätzen rund um Soldatenlager zu verkaufen gezwungen waren. Über diese Begebenheiten schrieben die österreichisch-ungarischen Soldaten und ihre Zeitgenossen in autobiographischen Aufzeichnungen auf grobe und anstößige Weise, aber auch mit einem hohen Maß an Entrüstung und scharfer Missbilligung. Sie waren sich nämlich bewusst, dass das laxe und anstößige Sexualverhalten ihrer Landsmänner nicht nur eine Gefahr für das körperliche Wohl des Einzelnen, sondern auch für dessen tugendhaften Sinn für (eheliche) Treue und Liebe darstellte.

Schlagwörter: Erster Weltkrieg, österreichisch-ungarischen Soldaten, Sexualität, Prostitution.